

INSTITUTIONAL CONFIGURATION OF THE SECURITY SYSTEM OF THE TRANSFORMING ECONOMIES IN THE CONTEXT OF INTEGRATION PROCESSES

PROIECTAREA INSTITUȚIONALĂ A SECURITĂȚII ECONOMIILOR ÎN TRANSFORMARE ÎN CONTEXTUL PROCESELOR DE INTEGRARE

Ignatiuc Diana

Doctor în științe economice, conferențiar universitar

Academia de Studii Economice a Moldovei

e-mail: ignatiuc_diana@yahoo.com

Abstract

Successful implementation of state efforts in ensuring the long-term economic sustainability of the Republic of Moldova and national projects and programs of socio-economic development of the country in terms of increasing the number and complexity of challenges and threats are determined by institutional efficiency of the national security system. The purpose of the article is to argue the need for institutional redesign of the entire national security system of the Republic of Moldova starting from the analysis of the constitutional and legislative framework of national security and highlighting the advantages and disadvantages of the existing security system.

Keywords: *security, national economic security, institutional security projection, institutional security models*

JEL Classification: *E02, F52, H11*

INTRODUCERE

Transformările globale contemporane caracterizate prin dinamismul și caracterul imprevizibil al dezvoltării sociale, progresul tehnico-științific rapid, creșterea gradului de integrare și de internaționalizare a vieții politice, sociale, economice contribuie la creșterea gradului de aprofundare și complexitate al relațiilor și interdependențelor dintre întreprinderile din diferite state și dintre economiile naționale, la intensificarea proceselor concurențiale între agenții economici pe plan național, regional și internațional. Toate aceste procese și fenomene asigură agenților economici noi posibilități de dezvoltare și de valorificare a potențialului economic disponibil, însă, în același timp, contribuie la creșterea amenințărilor și riscurilor globale. În virtutea acestor procese și fenomene problema asigurării securității economice devine o sarcină esențială.

În acest context comunitățile politice, economice, sociale și științifice abordează pe larg problema asigurării securității naționale și a securității economice naționale ca parte componentă a acesteia. Apărarea intereselor naționale pe plan regional și mondial, atenuarea amenințărilor interne și externe reprezintă o prioritate a strategiei de dezvoltare socio-economică a statelor într-o lume marcată tot mai mult de intensificarea proceselor integraționiste.

CONȚINUTUL ARTICOLULUI

Securitatea economică națională (SEN) este o categorie multidimensională care cuprinde diferite aspecte ale activității social – economice a țării și este parte componentă a securității naționale (SN). Adică, institutul SEN face parte din institutul SN, relația de interdependență dintre acestea fiind asemănătoare raportului particular – general. Însă, în

circuitul științific nu există o opinie unanim acceptată privind definirea conceptelor de „securitate” și „securitate economică”. Securitatea este abordată de mulți autori atât ca lipsă totală a unor amenințări, cât și ca menținere a acestora la un nivel care nu influențează nivelul de securitate al sistemului. Securitatea economică, la rândul său, este analizată în circuitul științific ca o categorie complexă, stratificată, cu mai multe semnificații, fiind interpretată drept capacitate a economiei de a asigura suveranitatea geopolitică a țării, de a determina în mod independent politica economică a statului și de a se adapta la noile condiții de dezvoltare. Securitatea economică este aprecierea sistematică a situației economice de pe poziția apărării intereselor naționale.

Strategia Securității Naționale definește securitatea națională drept „condiția fundamentală a existenței poporului din Republica Moldova, a statului moldovenesc și este un obiectiv al țării” [1] iar politica de securitate a Republicii Moldova drept „un ansamblu de concepte, norme juridice și acțiuni orientate spre promovarea și protejarea intereselor naționale prin identificarea, prevenirea și contracararea amenințărilor și a riscurilor cu impact asupra securității statului” [1].

În același timp există o serie de acte și documente juridice care ne permit să conturăm o imagine generală cu privire la sistemul securității naționale a Republicii Moldova, inclusiv interesele naționale, amenințările, riscurile, obiectivele, mecanismele de implementare, instituțiile și mandatele acestora în domeniul dat.

Cadrul constituțional și legislativ al securității naționale a Republicii Moldova este determinat de următoarele documente oficiale:

- Constituția Republicii Moldova (1994);
- Concepția Securității Naționale (2008);
- Strategia Securității Naționale (2011);
- Strategia militară / Doctrina militară (1995);
- Legea securității statului (1995);
- Legea privind organele securității statului (1995);
- Legea cu privire la apărarea națională (2003);
- Legea cu privire la poliție (1990/2013);
- Legile, strategiile sectoriale și programele de guvernare;
- altele.

În baza unei analize critice a documentelor oficiale care conturează cadrul normativ general în domeniul securității naționale (Constituția Republicii Moldova, Concepția Securității Naționale, Strategia Securității Naționale), prezentată în continuare în articol, putem evidenția mai multe dezavantaje a sistemului instituțional a securității naționale, care marchează, în mod, inevitabil și securitatea economică națională.

Constituția Republicii Moldova reprezintă documentul juridic de bază pentru elaborarea și implementarea politicii de securitate naționale. Constituția definește sistemul general de valori și principii supreme pentru Republica Moldova, care servesc drept fundament pentru conceptualizarea și elaborarea politicii de securitate a statului. Aceste valori și principii poartă un caracter universal, pot fi regăsite în actele juridice fundamentale ale mai multor state ale lumii și reprezintă fundamentul tradițional pentru elaborarea politicilor de securitate a țărilor. [2, p.10]

Concepția Securității Naționale aprobată de Parlamentul Republicii Moldova la 22 mai 2008 prin legea Nr.112 „reflectă evaluarea generală a mediului de securitate pe plan național și internațional în care operează Republica Moldova și care definește scopul securității naționale, liniile directorii de bază pentru securitatea națională, valorile și principiile generale ce urmează a fi protejate de statul și de societatea moldovenească” [3]

și este documentul în care sunt conturate prioritățile statului în domeniul securității naționale.

Analiza structurii și conținutului Concepției Securității Naționale arată aplicabilitatea practică limitată, incoerență și caracterul declarativ al prevederilor actului normativ. Conform viziunii mai multor specialiști în domeniu, cele mai importante dezavantaje ale acestui document sunt următoarele: [2, p.13]

➤ *Definirea neadecvată a intereselor naționale, scopului securității naționale, obiectivelor și valorilor*

➤ *Lipsa definirii principiilor securității naționale.* Cu excepția „principiului de neutralitate permanentă”, Concepția nu definește alte principii ale securității naționale, deși definirea acestora este declarată în denumirea capitolului 1.

➤ *Determinarea eronată a amenințărilor la adresa securității naționale.* Concepția include următoarele amenințări la adresa securității naționale: conflictul transnistrean, riscurile apariției unor tensiuni interetnice, amenințarea terorismului internațional, amenințările de origine economică și socială, amenințările din domeniul tehnologiilor informaționale, amenințările care derivă din activitatea umană, factorii tehnogeni și calamitățile naturale precum și amenințarea crimei organizate și a corupției. Astfel, în acest act normativ putem evidenția erori de ordin metodologic și conceptul (riscurile și amenințările sunt reflectate ca fiind categorii identice), în plus, această listă nu poate fi considerată completă (nu sunt identificate amenințările securității militare, amenințările securității economice sunt evidențiate neexhaustiv, etc.).

➤ *Lipsa definirii sistemului de asigurare a securității naționale, rolului și misiunilor instituțiilor.*

În baza analizei Concepției Securității Naționale a Republicii Moldova mai putem constata că „instrumentul principal pentru asigurarea securității naționale se preconizează a fi cooperarea internațională, iar rolul instituțiilor Republicii Moldova și importanța efortului pe plan intern în asigurarea securității naționale nu sunt definite. Totodată și această cooperare se vede una pur formală și lipsită de consistență, dată fiind ruptura dintre declarațiile de intenții de participare la eforturi și organizații internaționale și capacitățile naționale limitate, lipsa unor acțiuni pentru consolidarea acestora și lipsa unor mecanisme constituite pentru a realiza aceste intenții. O asemenea structură, împreună cu deficiențele principiale de conținut menționate mai sus, promovează ancorarea continuă a Republicii Moldova în lista statelor „beneficiare de securitate” și nu în cea de „producători de securitate” [2, p. 15]

La rândul său, în **Strategia Securității Naționale a Republicii Moldova** aprobată de Parlamentul Republicii Moldova la 15 iulie 2011 se menționează că aceasta pornește de la interesele naționale, răspunde la amenințările și la riscurile cu impact asupra securității naționale, stabilește obiectivele sistemului de securitate națională, identifică mijloacele și căile de asigurare a securității naționale.

Strategia Securității Naționale determină interesele naționale, principalele amenințări, riscuri și vulnerabilități pentru securitatea națională; principalele repere ale politicii externe și politicii de apărare ce țin de asigurarea securității naționale; căile de asigurare a securității naționale; liniile directe pentru reformarea sectorului de securitate națională. [2] Strategia Securității Naționale a Republicii Moldova tratează mai multe probleme ce țin de securitate în același mod ca și Strategia Securității Europene, conform căreia „securitatea națională a unui stat european nu mai poate fi privită ca un fenomen izolat”, aceasta „ține cont de abordarea multilaterală a securității naționale, de caracterul ei multidimensional și interdependent, determinat atât de starea de lucruri din domeniile

politic, militar și cel al ordinii publice din țară, cât și de situația din sfera economică, socială, ecologică, energetică și de altă natură”. [2, p. 16]

Dinamismul și caracterul imprevizibil al transformărilor social – economice și politice care marchează dezvoltarea Republicii Moldova în contextul intensificării proceselor de globalizare, regionalizare și de integrare tot mai activă a statului nostru în circuitul internațional au generat noi riscuri și amenințări pentru securitatea națională. Toate acestea au impus necesitatea completării Strategiei Naționale de Securitate. Astfel, în anul 2017 este aprobată Strategia Națională de Ordine și Securitate Publică pentru anii 2017-2020 și Planul de acțiuni privind implementarea acesteia. Însă, dezavantajele majore a sistemului instituțional de securitate națională prezentate anterior nu au fost atenuate nici în acest document.

Deci, în proiectarea instituțională a securității economice a Republicii Moldova (economie în tranziție, cu aspirații evidente de integrare în Uniunea Europeană) pornim de elaborarea Strategiei Securității Economice Naționale în care să fie clar conceptualizată categoria “*securitate economică națională*”, la determinarea scopului, obiectivelor, instrumentelor specifice utilizate și a paradigmei instituționale a acesteia.

La etapa actuală în teorie și practică se disting două paradigme ale proiectării instituționale a securității economice:

1) *homocentrică* – axată pe om și pe necesitățile lui. Ideea de bază a acestei paradigme este următoarea: *asigurând securitatea economice a fiecărui cetățean, statul garantează securitatea economică națională*. Ca concept acesta apare în SUA în anul 1934. O nuanță importantă în această paradigmă ale proiectării instituționale a securității este centrarea pe om, și nu pe individ. Această abordare ia în considerare faptul că, fiind o ființă socială, omul trebuie să trăiască în armonie cu alți oameni și că securitatea economică personală a unui individ luat în parte nu poate fi asigurată din contul securității economice personale a altor oameni.

2) *civilcentrică* – axată pe necesitățile statului. În acest caz – *asigurând securitatea economică națională este garantată și securitatea economică personală a fiecărui cetățean*. Această abordare a securității economice este în prezent dominantă în practica mondială.

Identificarea acestor paradigme presupune prezența unei opoziții între interesele private (individuale) și publice (de stat). Cu toate acestea, această opoziție în cadrul fiecărei paradigme, nu este o distribuție a priorităților, ci o relație cauză-efect - care instrumente ar trebui utilizate pentru a asigura atât securitatea națională, cât și securitatea a unui cetățean individual.

Dar, ținem să menționăm că, în lumea contemporană, marcată de procesele de globalizare, regionalizare și de integrare, și, în același timp, zbuciumată de multiple și diverse crize (economice, sociale, politice, militare, de sănătate, etc.) este greu de stabilit ce este prioritar pentru securitatea economică națională – asigurarea securității economice a statului sau a securității economice personale a cetățenilor săi. Mai corect este să vorbim doar despre un proces continuu de automenținere cu feedback pozitiv: o creștere a securității economice a unui stat duce la o creștere a securității economice a unui cetățean (și invers). Însă, în același timp, în elaborarea Strategie Securității Economice este necesar de determinat pe ce aspect al securității economice naționale (a statului sau personală) să fie concentrate eforturile inițiale. Doar astfel poate fi proiectat un model instituțional eficient al securității economice naționale în care securitatea economică a țării nu este construită în detrimentul securității economice personale a populației, iar populația nu își mărește securitatea economică din contul securității economice a statului.

În plus, principiile de bază a paradigmatelor homocentrice și civilcentrice, prezentate anterior, pot fi utilizate combinat în țările în tranziția, în diferite perioade de timp, în funcție de obiectivele specifice și subiectul cheie al securității economice. Astfel, de exemplu, securitatea economică națională poate fi axată pe asigurarea intereselor primare ale elitei naționale, care, la rândul său, creează în continuare condiții pentru securitatea economică a statului (ca sursă de resurse pentru însușire) și pentru securitatea economică a societății și a individului (deoarece stabilitatea socială este o garanție pe termen lung și asigură posibilitatea însușirii resurselor de către elită). Cu alte cuvinte, între societate în ansamblu (care este reprezentată de stat și care reprezintă subiectul cheie a securității economice în paradigma civilcentrică) și individ (subiectul cheie al paradigmei homocentrice) există diferite grupuri sociale și straturi care pot fi suficient de influente pentru a reorienta obiectivele securității economice naționale către realizarea intereselor. Putem numi această paradigmă securității economice naționale centrată pe elită – sau *elitacentrică*.

Exemple ale acestei paradigme printre țările cu o economie în tranziție pot fi Rusia în perioada anilor 1995-2000, când statul funcționa de fapt în interesul grupărilor oligarhice și Ucraina pe toată durata independenței sale. Desigur, paradigma centrată pe elită, nu a fost reflectată în mod explicit în documentele fundamentale ale securității economice naționale ale vreunui stat. Cu toate acestea, în practică, este implementat destul de des (în special în statele subdezvoltate - cum ar fi Guineea Ecuatorială, de exemplu). [4]

În plus, în teoria economică pot fi evidențiate următoarele modele instituționale de proiectare a securității economice naționale:

1) Modelul anglo-saxon care presupune separarea strictă a securității economice în securitatea financiară a unui cetățean individual și aspectele economice ale securității naționale. Conform acestui model securitatea economică națională se bazează pe un nivel avansat al competitivității economiei naționale, pe ocuparea poziției de lider absolut în comerțul internațional și pe o dominație tehnologică necondiționată. [4] Drept instrumente folosite pentru ocuparea și menținerea poziției de lider sunt accesul liber la piețele globale de desfacere și accesul gratuit la materii prime, precum și reglementarea regulilor comerciale internaționale. Dominația tehnologică necondiționată, în acest caz, este asigurată de cvasi-renta tehnologică.

O versiune independentă a modelului anglosaxon reprezintă strategia americană a securității economice naționale. Această strategie, pe lângă trăsăturile caracteristice modelului anglosaxon se mai bazează în plus pe convertibilitatea deplină a dolarului în cadrul circuitului economico-financiar global, și transformarea lui în instrument de dominație economică globală [5].

Principalele amenințări a securității economice naționale conform modelului anglosaxon provin din uzurparea poziției de lider în comerțul internațional (spionaj industrial, utilizare neautorizată a proprietății intelectuale, copiere, constrângerea transferului de tehnologie, politică națională activă de inovare în afara economiei globale etc.) și din restricții privind accesul la resurse.

Un exemplu tipic al primului tip de amenințare este politica promovată de China, care dezvoltă independent o economie inovatoare, pretinzând la ocuparea poziției de lider tehnologic în noua ordine economică mondială (considerăm că, tocmai pentru a suprima aceste aspirații, au fost impuse măsurile restrictive anti-chineze ale administrației Donald Trump) [6]. Exemplu de al doilea tip de amenințare poate fi considerat embargoul petrolier din partea OPEC în 1973. Acest embargo s-a dovedit a fi extrem de amenințător pentru Statele Unite, atât din punct de vedere economic, cât și din punct de vedere social, și, prin

urmare, o atenție deosebită în modelul american al securității economice naționale este acordată securității energetice.

Modelul anglo-saxonă poate fi greu atribuit paradigmei homocentrice sau civilcentrice. În diferite perioade de timp, preferințele statului și ale mediului științific au fluctuat în favoarea uneia dintre aceste paradigme.

2) **Modelul asiatic.** Acest model este elaborat în special de cercetătorii din China și Japonia. Conform acestui model securitatea economică națională este rezultatul suveranității economice a statului și a securității aprovizionării cu resurse. Spre deosebire de modelul anglo-saxon, nu se acordă prioritate dominanței economice, ci apărării împotriva dominanței economice externe. În consecință, principalele amenințări la adresa securității economice naționale sunt riscul hegemoniei corporațiilor transnaționale în cadrul sistemului economic național (inclusiv prin suprimarea întreprinderilor naționale) și limitarea livrărilor de resurse (în special a celor energetice). Instrumentele pentru asigurarea securității economice naționale sunt garantarea aprovizionării cu resurse prin diversificarea furnizorilor și construirea sistemelor de aprovizionare logistică sigure, precum și un control strict asupra intrării companiilor străine pe piețele naționale.

Modelul asiatic se caracterizează printr-un nivel avansat de civita - centricitate - până la negarea completă (în versiunea chineză) a capacității unui individ de a înțelege care este propriul său bine și binele statului.

3) **Modelul țărilor în tranziție.** Țările în tranziție, numite și economii în tranziție, se caracterizează prin transformări structurale care au ca scop dezvoltarea unor instituții bazate pe economia de piață. De obicei sunt considerate țări în tranziție statele Europei Centrale și de Est și statele membre ale fostei URSS, însă definiția economiei de tranziție se referă la toate țările care încearcă să-și schimbe elementele constituționale de bază. Modelul instituțional a securității economice al majorității țărilor în tranziție (în special al statelor membre ale fostei URSS) este unul bazat pe înțelegerea problemelor social - economice care au apărut odată cu prăbușirea economiei planificate și cu tranziția către un sistem de piață. Modelele țărilor în tranziție se disting prin cea mai mare varietate de abordări privind înțelegerea esenței securității economice naționale, a amenințărilor și instrumentele pentru atenuarea lor. Putem evidenția două cele mai evidente avantaje al acestui tip de model: în primul rând, sunt luate în considerație atât amenințările de ordin intern, cât și extern (în modelele anglo-saxone și asiatice, prioritatea este acordată amenințărilor externe), și, în al doilea rând, acordă o mare atenție elaborării metodelor cantitative de evaluare a securității economice naționale, ceea ce permite nu doar întreprinderea măsurilor de ridicare a nivelului de securitate, dar și evaluarea cantitativă a eficienței acestor masuri.

CONCLUZII

În baza celor prezentate anterior, putem concluziona că, se impune necesitatea proiectării instituționale a întregului sistem de securitate națională a Republicii Moldova pornind de la determinarea structurii acestui sistem (de exemplu, securitate militară, securitate informațională, securitate economică, etc.) cu definirea exactă a componentelor acestuia precum și identificarea instituțiilor responsabile pentru asigurarea fiecărui tip de securitate națională. În continuare se impune necesitatea revizuirii și lărgirii numărului de amenințări a securității naționale și a corelării exacte a acestora cu tipurile de securitate. Modele instituționale de proiectare a securității economice naționale, prezentate anterior, sunt într-o oarecare măsură abstracte, deoarece în forma sa pură nu sunt utilizate în practică în nici o țară din lume. În plus, aceste modele au atât avantaje cât și dezavantaje. În această ordine de idei, în Republica Moldova, economie în tranziție cu strategii de dezvoltare

contradictorii și cu o mare volatilitate, se impune necesitatea elaborării și implementării unui model specific care ar permite asigurarea unui nivel avansat al securității, apărarea intereselor naționale și valorificarea avantajelor competitive ale țării noastre în condițiile dezvoltării durabile.

BIBLIOGRAFIE

1. Strategia Securității Naționale adoptată la 15 iulie 2011 de Parlamentul Republicii Moldova. Disponibil pe:
https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=105346&lang=ro
2. Pîntea I., Mînzarari D., Zghibarta P., Croitoru V., alt. Legislația Republicii Moldova cu privire la sectorul de securitate și apărare națională. Studiu elaborat cu suportul NATO și a Centrului de la Geneva pentru Controlul Democratic asupra Forțelor Armate. Chișinău, 2015. Disponibil pe:
https://www.academia.edu/34897793/LEGISLA%C5%A2IA_REPUBLICII_MOLDOVA_CU_PRIVIRE_LA_SECTORUL_DE_SECURITATE_%C5%9EI_AP%C4%82RARE_NA%C5%A2IONAL%C4%82
3. Concepția Securității Naționale a Republicii Moldova. Disponibil pe:
https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=24400&lang=ro
4. Цейковец Н. В. Концептуальные подходы к пониманию и обеспечению национальной экономической безопасности: научные теории и государственные стратегии. Журнал Экономической Ассоциации. Москва, 2016. – № 1(29). С. 129-159. ISSN: 2221-2264
5. Рукинов М. В. Векторы технологических трансформаций и перспективы безопасного развития экономики России в условиях нового технологического уклада. Известия Санкт-Петербургского государственного экономического университета. Санкт-Петербург, № 1(121),2020. С. 7-15. ISSN 2311-3464
Disponibil pe: https://unecon.ru/sites/default/files/izvestiya_no_1-2020.pdf
6. Ronis Sheila R. Economic security: Neglected dimension of national security. Washington, DC: National Defense University Press, 2011. – 130 p. Disponibil pe:
<https://ndupress.ndu.edu/Portals/68/Documents/Books/economic-security.pdf>